

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

SØNDERJYSK MÅNEDSSKRIFT

med nyt om Sønderjylland

- historie
- kultur
- erhverv
- kunst
- dagligliv
- byer
- personer
- egne
- bøger
- museer

i fortid og nutid

Udgivet af

Historisk Samfund for Sønderjylland

AABENRAA BOGTRYKKERI

Leif Mogensen & Søn

Vestermarksvej 21 · 6200 Aabenraa

Telefon 74 62 25 49 · Telefax 74 62 14 12

... tryksager af enhver art

Aabenraa Fotosats

FOTOSATS · DESK TOP · WEB-DESIGN · FARVEKOPIERING

Aabenraa Fotosats ApS · Nybro 6 · 6200 Aabenraa

Tlf. 74 62 42 44 · Fax 74 62 42 48 · E-mail: aafoto@post3.tele.dk

GRAM

– til dig, der tænker
lidt længere

JYDSKE VESTKYSTEN

AS Brødr. Müller

Gas Equipment

Vollerup, 6400 Sønderborg

For Borgere og
Borgerinder

RESTAURANT
KURSUSCENTER

Haderslevvej 7
6200 Aabenraa
Telefon 74 62 28 48
Telefax 74 63 12 48

FOLKIEHJEM

Spindegården

IDRÆTSHØJSKOLEN I SØNDERBORG

Tilbyder højskoleophold med
lederuddannelse i en selvvalgt
idrætsgren.

Vælg mellem 17-, 23- eller
40 ugers ophold.

Desuden 1-ugers kurser i juli og
august.

Ring efter vor brochure

Tlf. 7442-1848

Revisions- centret A/S

REGISTREREDE REVISORER FRR

Haderslevvej 6 74 62 49 49

Fax 74 62 49 50

6200 Aabenraa

VOLVO

SKIFTER BIL

OVE ARKIL A/S

CIVILINGENIØR

ENTREPRENØR

HADERSLEV

SØNDERJYSK MÅNEDSSKRIFT

NUMMER 1/2
JANUAR/FEBRUAR

1999

Sønderjysk Månedsskrift

Udgivet af
Historisk
Samfund
for Sønderjylland

Abonnementspris
150 kr. årligt incl. moms
og forsendelse.

Enkeltnumre 20 kr. pr. stk.

Farvelagte eller udvidede
enkeltnumre 30 kr. pr. stk.

Ekspedition:
Haderslevvej 45
6200 Aabenraa
tlf. 74 62 46 83.

Kontortid ma.-to. kl. 9-14.

Redaktion:
Kim Furdal (ansv.)
Institut for
sønderjysk Lokalhistorie
6200 Aabenraa

Lennart Madsen
Haderslev Museum
6100 Haderslev

Carsten Porskrog Rasmussen
Fredenshøj 28
6200 Aabenraa

© Sønderjysk Månedsskrift
og forfatterne

Sats/montage: Aabenraa Fotosats ApS
Tryk: Winds Bogtrykkeri A/S,
Haderslev

I dette nummer:

*Omkring Markedspladsen - 1 del. Erindringer fra
Løgumkloster omkring Første Verdenskrig* 3
»Markedspladsen var byens midtpunkt«. Således indleder
Walter Lauterbach sine erindringer om sine drengeår i Lø-
gumkloster og stederne for byens drenge omkring Første
Verdenskrig. Vi bringer her første del.

Præsten Holten Lützhøft i Bylderup 1851-64 12
I kølvandet på afslutningen af treårskrigen i 1851 fulgte dan-
ske præster, der tog til Sønderjylland for at arbejde i den
danske sags tjeneste. En af dem var Holten Lützhøft, der
virkede i Bylderup fra 1851, til han blev afskediget efter
nederlaget i 1864. Dr. phil H. V. Gregersen har i Tønder
provstearkiv fundet hans indberetninger, som tegner et por-
træt af manden og det kirkelige liv i sognet.

Grænselandskronik 19
Det nationale Loch Ness-uhyre, Istedløven, formåede atter at
tiltrække offentlighedens opmærksomhed i 1998. Det er blot
et af emnerne i journalist Eskild Brams grænselandskronik
for sidste kvartal af 1998.

Det sker - på de nordslesvigske museer 28

Bognyt 30

Bagsiden om forsiden 32
Gennem århundreder har Klostermærken været et fast tilba-
gvendende marked i Løgumkloster, hvor heste, stude og
andre dyr blev handlet på markedspladsen og de tilstødende
gader. Museumsinspektør, Elsemarie Dam-Jensen, Tønder
Museum, fortæller om markedets historie.

Forsidebillede:

*Indtil byjubilet i 1973 foregik det traditionsrige Klostermærken i
Løgumkloster på byens markedsplads og de tilstødende i gader. På
billedet er en gademusikant og en markedsøgler med en bjørn ved at
underholde de forbipasserende. Foto: Th. Møller. Institut for Søn-
derjysk Lokalhistorie.*

Omkring Markedspladsen - 1. del

Erindringer fra Løgumkloster omkring Første Verdenskrig

Af Walter Lauterbach

Hoordan var det at være dreng i Løgumkloster omkring Første Verdenskrig? Fra Jørgen Lauterbach har redaktionen modtaget hans far, Walter Lauterbachs, erindringer om sine drengeår i Løgumkloster, som vi her bringer i uddrag.

Markedspladsen

Markedspladsen var byens midtpunkt. Det meste af året lå grønningen roligt hen, men de dage, hvor der var hestemarked, var der et sjældent stærkt og mangeartet liv på pladsen og de to gader Markedsgade og Vestergade, der omgiver den.

Jeg var vel 3-4 år, da jeg første gang oplevede et hestemarked. Min far tog mig en sommermorgen med over til de gode venner Carl og Marie Møller. Han var smed, og de boede lige ud til Markedspladsen ved siden af Centralhotellet med den store hestestald og kun adskilt fra dette ved en vognpassage. Da vi gennem havelågen fra Alléen kom ind på smediens åbne gårdsplads, mødte vi den øredøvende og alt beherskende støj ude fra Markedsgade: hestesko mod brosten, både lyden af regulært trav og urolige hestes trampen, piskesmæld og hestevrinsken.

Udgangspunktet for Walter Lauterbachs erindringer, Markedspladsen i en fredfyldt stund formentlig en gang i 1920'erne. Foto: Institut for Sønderjysk Lokalhistorie.

Den indhegnede Mølledam indfanget af fotograf Th. Møller i midten af 1920'erne. Foto: Institut for Sønderjysk Lokalhistorie.

Anbragt på hver sin stol ved to åbne vinduer ud mod Markedspladsen kunne vi to små fyre, Kalli og jeg, se ud over de mange hundrede heste og det brogede liv, der udfoldede sig. Hele pladsen var fyldt, og der blev snakket og handlet; piskesmældene lød, og der blev råbt efter hestene, som skulle præsenteres i trav, og rullet med stokkene hen over brostenene.

Markedspladsen, mølledammen, skolen, jernbanen og kirken, det er de steder i min fødeby, som mine oplevelser navnlig er knyttet til. Og så mit hjem, men det er en anden historie, som jeg kun berører nu og da.

Mølledammen

Mølledammen, den store og smukke sø, er for længst forsvundet. Om sommeren, når vandet i et par måneder var tappet af, kunne vi som ganske små drenge tage lange ture i den, inden græsset var slået. Desi (Andreas), Geiken og jeg gik, da vi vel var fem år gamle, i det høje græs, der helt skjulte os, ad nedtrådte spor forbi vandhuller og havnede flere gange ude ved det dybe åløb, »æ Strohm«, der pludselig dukkede op bag græsset. Ad snoede »stier« fandt vi hjem igen, men jeg har dog aldrig turdet fortælle om den slags ture til mine forældre.

Om vinteren, når der var is på Mølle-dammen, var det en dejlig tumleplads til skøjteløb. Men isen over »strømmen« var ikke altid sikker. Om det nu var årsagen, ved jeg ikke, men i januar 1914 druknede en dreng i Mølle-dammen helt omme ved Løgumgård. Selv om jeg kun var syv år, forstod jeg, at denne ulykke satte sit præg på hele byen. Min mor fortalte, at drengens ulykkelige mor havde stået parat derhjemme med varme uldtæpper. Men han var for længst død, da dr. Hamdorf kom med ham i en vogn. På kirkegården står hans gravsten endnu:

*Fritz Erichsen
geboren 18.4.02
verunglückt 14.1.14.*

Skolen

Jeg kom i skole i april 1912, fem et halvt år gammel. Lærer Mohr havde den yngste klasse, og her var vi kun et år. I de øvrige fire klasser var der to afdelinger, og eleverne var der i to år. I den ældste klasse, »rektors klasse«, var der dog enkelte, der gik tre år, når forældrene fandt, at eleven var for ung til at gå ud af skolen.

Jeg vil fortælle et par oplevelser fra min skoletid. En sommerdag tog lærer Mohr os små børn ud på en lille tur ad vejen til Kolkåd. Den begyndte lige ved skolepladsen, og efter få skridt var vi ude mellem markerne. Mens vi gik, sang vi børnesange. Jeg husker:

*Maikäfer flieg
dein Vater ist im Krieg
deine Mutter ist in Pommerland
Pommerland ist abgebrannt.*

Denne triste skæbne gjorde et stærkt indtryk på mig, og jeg føler endnu i dag det trøstesløse i den, når jeg hører sangen.

Men om det nu var, fordi der var ble-

vet rørt ved de strenge i mit barnesind, eller hvad der var sket, kan jeg ikke forklare, men idet vi slentrede hen ad vejen og vel plukkede blomster, så på sommerfugle og havde det dejligt, så husker jeg situationen, at jeg ligesom oplevede en mystisk henrykkelse, sådan som Anker Larsen har beskrevet det. Måske overdriver jeg. Det var i hvert fald en Wordsworth'sk »Hour of splendour in the grass, of glory in the flower«.

Under verdenskrigen fik vi en dag i skolen at vide, at der skulle indsamles guld- og sølvsager. Lærerne noterede, hvad de enkelte elever efter aftale med deres hjem ville komme med af udrangerede smykker og lignende. En pige i min klasse, der havde meddelt vor lærer, at hun ville komme med nogle ting, kom imidlertid ikke med dem. Da læreren spurgte hende, hvor sagerne blev af, svarede hun, at de - og det var foregået på en ganske naturlig måde - var blevet afleveret til en anden lærer. Men jeg kunne forstå, at det var vor klasselærer misfornøjet med. Det tiltalte mig ikke, og jeg har tit undret mig over det.

For de ting, som vi afleverede, fik vi en fingerring af jern med inskription: Gold gab ich für Eisen.

Ved oprykning fra næstældste klasse (Klasse II) til rektors klasse var det almindeligt, at enkelte elever fra klassens yngste afdeling rykkede med op og således sprang en afdeling over. Jeg var blandt dem.

Med hensyn til flid ved hjemmearbejde (lære salmevers, digte og lignende) stod det ringe til med mig. Jeg forstår stadig ikke, hvordan jeg klarede mig ved overhøring i skolen. At se på landkort kunne jeg lide, og regning lå let for mig. Så havde jeg sommetider lejlighed til at se i en såkaldt »Realienbuch« hos Møllers. Det var en skolebog, men åbenbart ikke obligatorisk, og vi havde den ikke hjemme hos os. Det kom mig til gode,

tror jeg da, nogen tid efter, at jeg som en af de yngste var kommet i rektors klasse. Rektor Petersen stillede en dag følgende spørgsmål til klassen: Hvem var Tysklands apostel? Langvarig tavshed. Så markerede jeg: »Bonifatius«. »Setz dich zwei Bänke über« - og det var otte pladser! Jeg må have husket navnet fra en eller anden gennemgang eller set det i Realienbuch.

Mens jeg gik i rektors klasse, var jeg en dag så uheldig at komme til at knuse et af de store vinduer. Jeg havde i en pause åbnet vinduet for at råbe noget ned til dem på pladsen, og da det kneb med at få haspen på igen, kom jeg til at sætte albuen i ruden. En kammerat sagde til mig, at jeg måtte se at finde på en god undskyldning. Men det var jo mig, der var synderen, og da jeg efter pausen på trappeafsatsen til første sal meddelte det til rektor, sagde han kort, at det måtte jeg betale. Jeg gik hjem og fortalte grædende min mor, hvad der var sket. Min far var i krigen, og pengene var det frygtelig knapt med, men min uforlignelige og opofrende mor sagde straks: »Åh, ikke andet!«. Da jeg kom til undervisningen den næste time, fortalte Henri Schröder mig, at rektor i timen havde sagt: »Wo ist der arme Kerl abgeblieben?«

En af de følgende dage skete der så noget, der stadig står i et gyldent skær for mig: Thomas Thomsen, lidt yngre end jeg, og hvis mor var skolebetjent, gik omkring på skolepladsen med sin kasket og samlede penge ind til mig!

Jernbanerne

Jernbanen, »æ Bahn«, var i visse perioder midtpunktet for vor interesse. Vi var jo endestation for sidebanen fra Bredebro.

I dagene før augustmarkedet sad vi derude på rampen og spejdede mod Ellum for at se, hvor mange markedsvog-

ne der var med toget, når det dukkede op bag Ellum Bjerg. Det var spændende at se vognene komme over på rampen fra waggonerne og ikke mindst at følge de tunge karruselvogne, når de af et firspand bestående af Peter Sørensens to stærke heste og Therkildsens to belgiere blev trukket ind til byen.

En kold vinterdag i 1915 ankom de første krigsfanger til fangelejren syd for byen. De blev transporteret i godsvogne, som blev tømt ved de indhegnede kreaturrammer, igennem hvilke så mange heste og så meget kvæg havde passeret. Det var mest russere og et mindre antal belgiere, franskmænd og englændere. De gik i lange rækker, tavse og ligesom mismodige.

Nogle år senere kom der for alvor liv over banegården. Det var de tyske militære straffefanger, der skulle ud i lejren i stedet for krigsfangerne. De kom i meget lange tog, bestående af eksprestogsvogne trukket af store lokomotiver, som imponerede os drenge umådeligt. Vi var jo vant til at se vort lille ejendommeligt udseende lokomotiv, vel nærmest en rangermaskine, og så kunne vi her studere det ene kæmpelokomotiv efter det andet. Vi stod derude og kunne tælle indtil 12-13 hjulpar på disse maskiner. Der var rig lejlighed til at iagttage dem, da der som følge af det alt for lille rangerterræn var en evindelig passeren frem og tilbage forbi bommene ved Tønder landevej. På skinnestrækningen mod Ellum kunne der holde lange rangertræk af personvognene.

Jeg var meget optaget af dette liv, og gang på gang er jernbanen i Løgumkloster gået igen i mine drømme. Det blev en »faible« for store tog og maskiner, der har holdt sig hele livet igennem.

Ved siden af statsbanen havde vi »æ Kleinbahn«, »æ Lillebahn« til Aabenraa. Vi drenge regnede ikke dens små vogne og især ikke lokomotiverne for noget.

De havde form som en stor kasse med ganske små hjul. Vi kaldte en sådan maskine en symaskine! En dag stod vi nogle drenge og studerede hjulmekanismen, da vistnok Christian Skrydstrup udrød: Hvor sidder mon »æ synål«? Men så opdagede vi, at den ene af lokomotivmændene havde stået oppe ved sit vindue og hørt vore bemærkninger - og han var vred!

Det var dog meget hyggeligt at se toget komme ned ad skråningen fra Thaysens over Slotsbækken, ind til Holmpladsen og derfra videre på Østergade mod Alslev Kro. Til advarsel for den kørende trafik stod der flere steder på gaden skilte med tekst omtrent således: »Halt! Wenn die Glocke läutet! Schrittfahren!«

Kirken

Kirken var under restaurering fra 1913.

Jeg husker, at jeg før den tid var til gudstjeneste sammen med en jævnaldrende ven og større bror, og at vi to små kravlede frem og tilbage under bænkene. Jeg tror nok, at præsten så det, men jeg husker intet om, hvordan kirken så ud indvendig.

I de år, restaureringen stod på, var der indvendig og udvendig høje stilladser til håndværkerne, og alt inventar har formodentlig være fjernet. Kirkens gulv lignede en regulær byggeplads. Nogle af mine kammerater fortalte, at de havde pillet bly ud af vinduerne. Vi kunne gå ad vindeltrappen til rummet over hvælvingerne og derfra op i selve tårnet. Vi rendte i øvrigt meget rundt i selve kirkerummet. En søndag, da der var nogle voksne besøgende derinde, var vi nogle drenge, der kom løbende forbi dem. Jeg var tilfældigvis den sidste, og en her-

Østergade i Løgumkloster.

Østergade i Løgumkloster med flere af byens børn, der her lige inden krigen pænt har taget opstilling foran postkortfotografen. Foto: Institut for Sønderjysk Lokalhistorie.

Efter de tyske sejre på østfronten modtog Sønderjylland mange russiske krigsfanger, der for en stor dels vedkommende blev sat til landbrugsarbejde. På billedet ses russiske krigsfanger på arbejde i Løgumkloster, bevogtet af tyske soldater. Foto: Th. Møller. Institut for Sønderjysk Lokalhistorie.

re, der dog ikke var fra Løgumkloster, standsede mig og sagde: »Weiß Du nicht daß Jesus gesagt hat: Mein Haus ist ein Bethaus, Ihr aber macht es zu einer Mördergrube«. Jeg blev med mine 11-12 år noget betaget af hans tiltale, og situationen står stadig meget tydeligt i min erindring, men jeg har aldrig følt mig brødbetyngt.

Under kirkens restaurering holdtes gudstjenesterne i missionshuset i Starup. Her kom jeg i en periode hver søndag, idet jeg var med i den lille kreds på 4-5 drenge, der var »syngedrenge« - Sing-

knaben. Vi sang ved gudstjenesten, ved begravelserne og var med i følget efter ligvognen, hvor rækkefølgen var: præsten og degnen, derefter vi syngedrenge og først så de pårørende og følget. Det kunne ske, at opholdet foran kisten i en stue, hvor der ikke var blevet godt nok luftet ud, kunne være for strengt for nogen af os. Blandt mine syngedrenge-kammerater var Heini Gebhardt, Christian Skrydstrup, Max Petersen og endvidere Peter Thomsen, med hvem jeg nogle år senere sluttede et nært og livsvarigt venskab.

Under prædikenen opholdt vi os tit uden for missionshuset. Lige overfor lå Hagensens gæstgiveri. En dag sprang den unge lærer M., der for en tid virkede som kordegn, i fuldt firspring over til kroen! Det var nemlig sådan, at præsten fra prædikestolen kunne overskue vejen.

Soldaterleg

Soldaterleg var en almindelig fritidsbeskæftigelse. Var det den preussiske indstilling eller ånd, der var i nogle drenge allerede fra de ganske unge år? I denne »legen soldater« deltog drenge fra såvel tyske som fra danske hjem. Der blev dannet soldater-»kompagnier« flere steder, og der eksisterer fotografier af nogle af

dem flot opstillet med træsabler, små pikkelhuer etc.

Den kreds, som jeg først var med i som måske tiårig, blev ledet af den kvikke Boy Hansen. Vi holdt til på brandtomten i Møllegade, hvor Gissemands Gæstgiveri havde været. Det var en slags ingenmandsland, hvor der i det bageste hjørne var et skur, som var samlingsstedet. De store drenge, vel 8-10 mand, dannede »garden«, og vi seks små var »infanteriet«. Vi lavede øvelser - »førte krig« - i Åved plantage og var også helt omme i Tornskov. På en måde var det en slags spejderlege. Det hændte, at gruppen blev generet af en flok større drenge bevæbnet med lange knipler, der havde taget opstilling på Alléen nærvæd. Vore store

Under krigen kunne Walter Lauterbach og de andre drenge nyde de store og prægtige lokomotiver ved statsbanegården. Ved siden af lå »æ Kleinbahn« med de anderledes små lokomotiver. Efter krigen gik det imidlertid ned ad bakke for jernbanetrafikken, og i 1926 blev statsbanen nedlagt. På billedet er arbejdere i færd med at fjerne skinnerne ved Holmplads samme år. Foto: Th. Møller. Institut for Sønderjysk Lokalhistorie.

Området omkring den karakteristiske Løgumkloster Kirke var en yndet legeplads for Walter Lauterbach og de andre drenge. Her er kirken indfanget af C.C. Biehl en gang i 1920'erne. Foto: Institut for Sønderjysk Lokalhistorie.

drenge gjorde så front mod dem, og således stod grupperne dér over for hinanden. Det står for mig, som om de kun var ude på at slå hinandens knipler itu. Det var ingen rigtig »krig«, men en strid, der var udsprunget af de andre drenges drilleri.

Jeg mindes ikke at have hørt om tilsvarende små skærmydsler andre steder i byen. Tværtimod kunne hver gruppe »lege soldater« ganske ugenert og marchere i række og geled gennem byen og holde øvelser i omegnen.

Boy Hansens gruppe må være blevet opløst på et eller andet tidspunkt, og så kom jeg i trup ledet af Lauschi (Lauritz) Erichsen. Vi var vel en ti stykker og holdt

meget til i hans far, Iver Erichsens, skov (nu med krigsfangegravene; det var på denne begravelsesplads, at de krigsfanger, som døde i fangelejren, blev begravet). Det hele står for mig som en fritidsleg, og der var det særlige ved denne trup, at Lauschi Erichsen red på en hest!

Verdenskrigen

Min far var indkaldt under hele verdenskrigen lige fra den første dag. Vi var i august 1914 på ferie hos min mors forældre på Als, og en dag måtte vi pludselig rejse hjem. Da vi vågnede den næste morgen, var min far taget af sted, og der lå et stykke chokolade til hver af os tre børn. Han var først nogen tid i Brøns og

kom derefter langt ind i Polen. Derefter og indtil krigens slutning var han i Ukraine. Det virkede uhyggeligt på mig ikke mindst i de første krigsmåneder, at nu var den ene og så den anden af dem, man kendte, faldet. Det var familiefædre, men mest unge mænd. En eftermiddag under et mindre familieselskab hos min mor kom der besked om, at den enes søn var faldet. Selv om jeg kun kendte den unge mand meget lidt, var jeg knuget over budskabet.

Af og til kom min far hjem på orlov, men de sidste år vist kun en eller to gange om året. Jeg må have skrevet mange breve til min far. Det fremgår af den snes breve og brevkort, som han sendte mig fra begyndelsen af 1916 og et par år frem. Jeg havde så godt som ingen erindring om dem, før jeg nu ca. 60 år senere fandt dem frem blandt gamle papirer fra mit hjem.

Min far lå langt inde i Ukraine og en overgang i Hviderusland i byen Baranowitschi. Det er det eneste bynavn, der er nævnt i brevene, og det er mærkeligt, at det kunne passere. Som afsender stod altid kun »Feldpost Nr. -«.

Det var hårdt for min far at være borte fra familien, og det har nok mærket ham for livet, selv om han slap legemligt uskadt hjem igen. Han var en følsom og venlig natur. I hans breve læser jeg den stærke længsel efter at komme uskadt hjem til sine kære. Men han skrev også gang på gang til mig om, hvor vigtigt det var, at man klarede sig godt i skolen.

Om vore soldaterlege sagde han, at det var sundt og godt at være ude i den friske luft. At lege soldater derhjemme som børn kunne være fornøjeligt, men at være med i den slags, når det er alvor, det ville jeg nok ikke have lyst til, men det ville jeg nok opdage, når jeg blev større.

Trods denne brevveksling og min fars besøg ved orlov var det, som om han blev noget fremmed for mig. Og det var han også, efter at han så endelig var kommet hjem en af de første dage i januar 1919. Det kan stadig gøre mig ked af det. Han havde døjet så meget i de fire et halvt år. Og jeg havde bedt for ham hver dag i min aftenbøn.

Præsten Holten Lützhøft i Bylderup 1851-64

Af dr.phil. HANS VALDEMAR GREGERSEN

I kølvandet på afslutningen af treårskrigen i 1851 fulgte danske præster, der tog til Sønderjylland for at virke i den danske sags tjeneste. En af dem var Holten Lützhøft, der virkede i Bylderup fra 1851 til han blev afskediget efter nederlaget i 1864. Dr.phil H. V. Gregersen har i provstearkivet i Tønder fundet hans indberetninger, som tegner et portræt af manden og det kirkelige liv i sognet. Artiklen er tidligere bragt i Ribe Stifts årbog 1950.

For godt hundrede år siden indledtes et nyt afsnit af Sønderjyllands historie, idet

de nymodens nationalitetstanker var begyndt at gribe så stærkt om sig, at de efterhånden kom til at indtage den centrale plads i det gamle grænselands historie. Landet mellem Kongeå og Ejder blev snart et stridens æble mellem dansk og tysk nationalisme. I løbet af nogle få år skærpedes modsætningerne mere og mere for til sidst at finde en foreløbig udløsning i det slesvig-holstenske oprør, der imidlertid endte med en sejr for de danske våben.

Efter treårskrigen måtte den danske regerings fremmeste mål blive en befæstelse af det vundne resultat. Det folkelige gennembrud, som man havde oplevet i Kongeriget, var nemlig noget ganske fremmed for størstedelen af den sønderjyske befolkning. Myndighederne iværksatte derfor et bevidst arbejde for at gennemføre det gamle grænselands åndelige genforening med moderlandet.

En meget væsentlig andel i dette genforeningsarbejde tilkom præstestanden, idet kun få embedsmænd kom i en lignende nær tilknytning til folkets brede lag. Et helt kuld af præster vandrede derfor efter krigens heldige afslutning over Kongeåen ned til det omstridte land for at kunne være med til at virke i den folkelige sags tjeneste. Mange af disse præster var betydelige mænd, hvis navne derfor endnu ikke er gået i glemme.

Holten Frederik Lützhøft (født: Frederikssund 16/1 1822, død: Frederiksbjerg 12/3 1903). Foto: Ribe Stifts Årbog 1950.

Til Bylderup sogn, et af de sydøstligste i Ribe stift, kom den 27. april 1851 Holten Frederik Lützhøft, der var ud af en gammel angelboslæggt, der siden slutningen af det 18. århundrede har været hjemmehørende på Fyn og Sjælland.

Et par år efter sin ankomst til dette stille landsogn ægtede han sin ungdomsveninde, Jansine Worsøe fra København, med hvem han blev fader til syv børn, blandt hvilke den senere stiftsprovst i Odense, Hans Henrik Holten Lützhøft, vil være kendt i kirkelige kredse.

Af myndighederne blev Holten Lützhøft i 1854 udpeget til medlem af det første valgkollegium, som skulle forbedre valget af en gejstlig stænderdeputeret for Tønder provstis gejstlighed, men bortset herfra tog han ikke virksomt del i det politiske liv. Det var på det åndelige område, at han fandt sit virkefelt.

Det har i begyndelsen slet ikke været så let for den unge »rigsdanske« præst at komme i kontakt med befolkningen, der - skønt dansk af blod og sprog - ikke havde spor tilknytning til dansk kultur. Som præst mødte han en kristendom af et vist udvortes præg, som sognefolket holdt i hævd som al anden arv fra fædrene. Det nye kristelige røre i Kongeriget, repræsenteret af navne som N. F. S. Grundtvig og Søren Kierkegaard, var derimod noget ganske ukendt. En stor og arbejdssvanger opgave ventede derfor på den unge, knapt 30-årige præst. Ved sit ligefremme, alvorligt myndige væsen, sin redelige karakter og sin centralt kristelige forkyndelse lykkedes det ham dog i årenes løb at vinde sine sognebørns agtelse og sympati. Han har selv fortalt herom på sin egen stille måde i sine årlige indberetninger til provstekontoret i Tønder. Med undtagelse af indberetningerne fra 1860 og 1861 findes de alle bevaret blandt papirerne fra Tønder provstearkiv, der nu beror på »Landsarkivet for Sønderjylland« i Aabenraa. Lad

os i det følgende lytte til den erfarne mands tale.

»Bylderup sogn, beliggende på det skarpeste og ufrugtbareste strøg i Tønder amt, har en lille menighed af omtrent 900 sjæle, næsten alle fødte og opdragne her i sognet uden stærk påvirkning af fremmede. Gammeldags tarvelighed har derfor vedligeholdt sig næsten i alle huse, og agtelse for det hellige er en arvepart, som børnene ikke har ringeagtet at modtage fra forældrene. De sidste stridens år har vistnok demoraliseret menighedslivet noget, men aldeles forstyrret er det ikke, og det Guds ord, som bor i husene, søger bestandig endnu sin udvikling og bekræftelse i det levende ord i kirken. Mens således menigheden i religiøs henseende frembyder et ret tækeligt ydre, så findes her, når man ser nøje til, megen klinte iblandt hveden. Her findes fra gammel tid adskillige mænd og kvinder, som lever i hus sammen, af den almindelige mening kaldet brudefolk, men de er ikke ægteviede, og skønt nogle af dem har levet sådan til en alder, da døden synes at stå for døren, så er forargelsen endnu ikke ophørt, men det spørgsmål: »Hvorledes kan dog dette gå an?« er ikke så sjældent.

Her er meget ringe skolegang, og navnlig om sommeren findes af henvend 100 skolepligtige børn i Bylderup distrikt ofte kun ti i skolen. ...

I dette distrikt kan findes børn, som i det elvte år ikke kender bogstaver! ...« (26.8 1852).

»Siden forrige års indberetning om menighedstilstanden i Bylderup er der ingen synlig forandring foregået; her føres overhovedet et udvortes temmelig ærbart levnet, uægte fødsler er meget sjældne, og kriminalsager tror jeg slet ikke har fundet sted, mens jeg har været her. Husandagt er ikke ganske uddøet,

og kirkebesøget er, om end ingenlunde godt, så dog nogenlunde tåleligt. Der er meget få bosiddende folk, som forsømmer nadverens sakramente, men om end dåbens sakramente heller ikke ringeagtes, så har dog den ved loven tilladte husdåb næsten aldeles fortrængt den oprindelige kirkedåb, og det har ikke været mig muligt at virke nogen forandring i dette stykke. Ved kirkebesøget er det næsten udelukkende prædikenen, som begæres. Salmesangen er meget i forfald og kan efter min mening ikke bringes på fode, så længe den nu brugelige Flensborger salmebog anvendes. Denne rigtig nok retroende, men såre forældede bog er, såvidt vides, ikke oplagt siden 1717, og da den ikke mere findes i handelen, er der mange af sognets beboere, som ikke ejer den, vel også dem, som sjældnere kommer i kirke af den grund, i det mindste bruger de det som undskyldning. Formedelst sprogets store smagløshed og ælde er denne salmebog ikke brugt i skolen og ved konfirmationsundervisningen, hvoraf følger, at mange af dens melodier ej læres af børnene, og salmerne selv ej stærkt tilægnes af menigheden, hvilket også fremgår deraf, at ved husandagten bruges denne bog kun lidt. Jeg har derfor længe næret det ønske at få en ny salmebog indført og navnlig tænkt på Roskilde Konvents; måske vil dette også engang lykkes. ... Med hensyn til skolebesøget er det tydeligt, at ingen af lovene i så henseende førhen har været gennemført her, og det er kun lidt at mærke, at jeg nu i to år har anvendt al flid på at gennemføre dem. Der findes endnu adskillige forældre, som uden nogen forespørgsel selv dispenserer deres børn fra skolegang om sommeren og henviser dem til et tarveligt besøg af hyrdeskolen, ja jeg havde også i vinter eksempel på, at en enke ligefrem nægtede at sende sine to store drenge i skole. Jeg anmodede hen-

de flere gange derom, men de kom ikke i skolen hele vinteren. Her er hos forældrene fast ingen interesse for skolevæsenet, og jeg ser aldrig en tilhører ved ekssamen. ...« (9.8. 1853).

»Som det kristelige liv næsten altid i historien har vist sig virksomt under det udvortes ugunstige omstændigheder, så har det ofte sygnet under timelig velvære. Denne kendsgerning synes også at ville gentage sig nu til dags, da den timelige overflødigdaglig tiltager og med den forlystelsessyge og hoffærdighed, der truer med at undergrave den gamle alvor og enfoldighed i sæder, som dels var en frugt af, dels et værn om en kristelig livsretning. At den almindelige tidsånd også har berørt dette sogn, kan ikke nægtes, dog har den endnu ikke virket til at formindske kirkegængernes og kommunikanternes antal. ... En på politisk opposition grundet uvilje imod min person har fremkaldt en beklagelig langvarig strid om tiendeydelsen, og af striden er så igen fremgået ligegyldighed for den af mig foreståede offentlige gudsdyrkelse ...« (19.10. 1854).

»Hvis der i virkeligheden kan gøres nogen forskel på religiøsitet og moralitet, så er religiøsiteten større end moraliteten her i sognet. Man tror på den første og anden artikel og bekender sin tro med læberne, men ånden, som levendegør, er noget mere fremmed. For øvrigt frembyder menigheden et ret takkeligt ydre, og det synes næsten, som om kirkegangen var i tiltagende. Jeg ved kun en af sognets beboere, som ikke går til alters. ...« (29.4. 1855).

»Om Bylderup sogn som menighed betragtet er jeg bange for at måtte sige, at det er mere formelt end reelt kristeligt, og det synes mig næsten, at det er vanskeligere at bringe liv ind i døde former end at vække liv, hvor disse fattes, men derover må nu Han råde, som regerer sin kirke. Sakramenterne nydes i al-

Bylderup kirke fotograferet fra kirkegården i 1961, knap 100 år efter at Holten Lützhøft måtte forlade sit præsteembede. Foto: Institut for Sønderjysk Lokalhistorie.

mindelighed regelmæssigt, ja næsten alt for regelmæssigt, og kirkebesøget er ret godt, synes måske noget i tiltagende, navnlig hos den yngre slægt. ...« (16.5. 1856).

»I almindelighed vises der i det mindste ydre agtelse for det hellige og kristelige, og om end vantroen også her har sine boliger, så træder den dog kun sjældent åbenbar frem. Kirkegangen er måske lidt i tiltagende, men meget i forfald har den aldrig været. ...« (16.5. 1857).

»Det kirkelige liv her i sognet har en stadig kamp at bestå med de materielle interesser, som ved disse i timelig hen-seende gunstige åringer mere og mere

gør fordring på at opfylde hele landmandens tanke og sind. For så vidt der er sandhed i den sætning, at kristendommen fortrinsvis er de ulykkeliges religion, og at det fornemmelig er i sin nød, man søger Gud, så er tiden som sådan ikke gunstig til at samle mennesker for Guds rige. Dog er det ikke lykkes tidens irreligiøse ånd at kvæle alt kirkeligt liv her i menigheden. Mange holder troen som et arvegods og mange som et personligt erhvervet gode. Den offentlige gudsdyrkelse holdes i ære. Kirkebesøget er ret flittigt og snarest i tiltagende, gudelige bøger læses hjemme i husene, og både i kirken og på

sygesengen begærer fast alle nadverens sakramente. Dåben foretages nu næsten udelukkende i kirken og synes at være blevet et næsten nyt opbyggelsesmiddel for den forsamlede menighed. Men skønt det således i det hele ikke ser så bedrøveligt ud med det kirkelige liv, så mærkes det dog nok, at fjenden bestandig er nær for døren, mest i skikkelse af materielle interesser. ...« (10.5. 1858).

Folkekarakteren er, som bekendt, her i disse egne temmelig utilbørlig til hastige forandringer, så det er egentlig ikke at vente, der skulle være foregået betydelige svingninger i menighedslivet siden forrige sommer. Jeg har heller ikke bemærket noget sådant, der deltager i sakramenternes nydelse og ordets hørelse omtrent efter samme mål som førhen. Kirkebesøget er i al fald ikke blevet mindre, og i regelen kan præsten glæde sig ved en ret talrig og andægtig forsamling ved den offentlige gudstjeneste. Ligeledes venter ham altid en glad modtagelse ved besøg hos syge og svagelige omkring i husene. og den, der på sottesengen venter døden, er i almindelighed meget længselsfuld efter alterets sakramente. Det udvortes daglige levned er ret sædeligt og tækkeligt, og folket har større forkærlighed for et stille end for et bevæget liv. - Med kirkebygningens indvendige reparationer er man i sommer blevet færdig, og den synes mig efter omstændighederne at være et meget sømmeligt, ligesom den er mig og en stor del af sognet et kært bedehus. ...« (24.7. 1859).

»Elleve år er nu henrundne for mig som præst i denne menighed, et livsafsnit i hvilket min daglige virksomhed og mangfoldige berøring med beboerne har givet mig lejlighed nok til at iagttage både lys- og skyggesiderne i menigheden. Her er temmelig megen udvortes agtelse for det hellige, også adskillig indvortes, her er almindeligvis god kund-

skab, hvad vi skulle gøre for at arve det evige liv, også adskillig vilje til at gøre det, her er som oftest et sædeligt, kærligt og alvorligt familieliv, som også vil opdrage børnene i samme ånd, her er en ret god, og som det synes mig, stadig tiltagende kirkegang, rigtignok med ensidig overvejende interesse for prædiken, og her er megen godgørelse mod armod, men på den anden side har det verdslige sind også ualmindelig næring i de i timelig henseende gunstige åringer, ikke få sætter udvortes ærbarhed i stedet for kristendom, og andre holder Guds nåde i Kristus Jesu så overvættes, at de trygt synder på den. Mod disse synder har min prædiken mest været rettet næst efter at forkynde frelsens glade budskab; jeg har ikke forefundet bar bund her i menigheden og har ikke fundet mig foranlediget til at eftertrage opbrusende opvækkelser, der altid synes mig af tvivlsom værd og desuden er folkekarakteren meget imod, men hvad godt jeg har fundet, har jeg søgt ved Guds nåde at bygge videre på, det skæve har jeg søgt at rette og at omstyrte det onde. Jeg trøster mig til at have fundet mere indgang i menigheden med den ordets forkyndelse, jeg fører, og om jeg end tit må sukke under min gerning, så giver dog Gud også undertiden at se velsignede frugter. Den politiske animositet, hvormed jeg i 1851 mødtes her i menigheden, mærker jeg nu kun lidet til i min præstelige virksomhed, man synes på få undtagelser nær ikke mere at betragte mig som en fremmed, og over det korrekte sprog, som var menigheden uvant ved præstelige handlinger, hører jeg nu kun sjældent besværinger.

Skolevæsenet betragtes af beboerne med blandede følelser, så vidt skolen er kirkeskole og giver undervisning i kristendom, har man agtelse for den, såvidt den er statsskole med rent timelige formål, har den ikke megen anklang i be-

folkningen, som just ikke selv står på noget højt kulturtrin. Når skolerne kunne levere gode konfirmander, da er man tilfreds, og for at drive det dertil mener man ikke, at det forordnede skolebesøg er fornødent. Man vil i det hele nødig betragte skolebesøg som noget, der vedrører andre end forældrene, de skulle nok selv sørge for, at børnene får det tilstrækkelige i den retning, men både af de fattigere og rigere er der mange, som sætter dette tilstrækkelige meget lavt. ...» (24.2. 1862).

»Mens det gamle ærbarhedens klædebon, hvori menigheden i det mindste fra pietismens tider har været iført, endnu for største delen holder, viser det sig dog tyndslidt på adskillige steder, og verdensåndens udskejelser, begunstiget

ved timelig rigelighed, kommer ikke så sjældent til syne på de skrøbelige steder. Guds ord er imidlertid ingen foragtet vare. Kirkebesøget både på helligdagene, de almindelige søndage og fasteonsdagene er næsten altid godt, og det er sjældent, at ordet ikke finder en god modtagelse i husene. Der er ikke mange huse, uden de har deres hellige skrifter og en huspostil, og de benyttes, dog fortrinsvis den sidste. Nogen pludselig og væsentlig forandring er her ikke foregået siden i fjor i det kirkelige og sædelige liv. ...» (5.3. 1863).

Det følgende års preussiske erobring af Sønderjylland afbrød brat den forjættelsesfulde udvikling af Holten Lützhøfts virke i Bylderup sogn. Om sine sidste dage i præstegården i Lendemark i Byl-

Bylderup kirke set op mod alteret. Foto: Institut for Sønderjysk Lokalhistorie.

derup sogn har han fortalt i sin dagbog, som er gengivet i uddrag i Sønderjydske Årbøger 1936, ligesom han til Th. A. J. Regenburg, der som departementschef i det slesvigske ministerium ledede styret af Sønderjyllands kirke- og skolesager mellem krigene, har sendt en indberetning om »Slesvigske Stemninger og Tilstande fra 6. februar til 3. oktober 1864«, der findes optrykt i Sønderjydske Månedsskrift 1950.

Holten Lützhøft var blevet en afholdt præst i Bylderup sogn. Da de unge magthavere tragtede efter at få ham afsat, androg ikke færre end 120 af 135 stemmeberettigede i sognet om at måtte beholde ham. Alt var dog forgæves. Den 18. august 1864 modtog han sin afsked. Han skriver selv om sin bortrejse:

»Jeg følte, at mit livs bedste år var henrundne under min virksomhed i Bylderup. Jeg havde omfattet de slesvigske forhold med megen kærlighed og levet mig således ind i dem, at jeg næppe no-

gensinde frivilligt havde forladt denne provins; nu drog jeg fordrevet herfra som en hjemløs mand, efterladende min elskede virkekreds i de bitreste fjenders hænder. Mine sognefolks kærlighed ledsagede mig på vejen, mange af dem ledsagede mig til Flensborg, og alt mit gods befordredes til skibet af dem. Over det tro Flensborgs Nørreport vajede oprørsfanen, men håbet havde ikke forladt mine kære Bylderupper. De sagde mig farvel med det tilsagn, at de nok skulle komme og hente mig igen, og det skulle være en glædesdag. At jeg måtte opleve den!«

Dette fromme ønske skulle han dog ikke få opfyldt. Sønderjylland havde et halvt århundredes fremmedherredømme foran sig. I foråret 1868 var Holten Lützhøft blevet kaldet til Ørsted-Dåstrup menighed ved Roskilde, hvor han havde sin gerning til 1897. Sine sidste leveår boede han på Frederiksberg, hvor han døde i 1903.

Næste nummer udkommer i
begyndelsen af marts

Grænselandskronik

Af ESKILD BRAM

Det nationale Loch Ness-uhyre, Istedløven, formåede atter at tiltrække sig offentlighedens opmærksomhed i 1998. Det er et af emnerne i journalist Eskild Brams grænselandskronik for sidste kvartal af 1998.

Først skal en kvik læser have ordet: Preben Wolf i Humlebæk er i Grænselandskronikken nr. 11, 1998, faldet over beskrivelsen af en gammel skibsklokke, som menes at stamme fra et italiensk skib. Indskriften har hidtil ikke kunnet oversættes. Men nu kommer Preben Wolf med et bud, der efter alt at dømme løser op for gåden. I brevet hedder det beskedent, at andre måske kan tilføje noget. Men her først indholdet af det modtagne brev:

I afsnittet: Klokkerent museum, side 310, spalte 2, sidst i afsnittet, beskrives fundet af en gammel skibsklokke, angiveligt med følgende inskription: »Zanella Tercesti 1834 Boptolo Opus«, som menes at stamme fra et italiensk skib. Man savner oversættelse af inskriptionen og efterlyser bud herpå. I den anledning skal jeg tillade mig at komme med følgende bud:

»Zanella Tercesti« ser ud som et italiensk (kvindeligt) personnavn (fornavn og efternavn), der har været brugt som skibsnavn. Årstallet kan være både det år, skibet blev bygget, og det år, klokken blev støbt, hvilket meget vel kan være det samme årstal (1834). »Boptolo« er formentlig en læse-tryk- eller skrivefejl for mandsnavnet Bortolo, der (ligesom Bartolo) har været almindeligt anvendt i italiensk diminutivform af navnet Bartolomeo. »Opus« er vel blot det italienske ord for værk, der betegner, at klok-

ken er udført (støbt) af Bortolo (Bartolomeo).

Sæt Istedløven på hjul

Ser man på, hvad kvartalet har budt på i al almindelighed, er det ikke til at komme uden om, at en anden antikvitet, Istedløven, igen i ånden har rejst land og rige rundt. En flytning til Fredericia synes nu at være det foretrukne mål. Her står det andet af Bissens kunstværker, inspireret af ånden fra 1848, Den tapre Landsoldat, en ædlere skulptur end løven klam og kold. Brevskriverne har

Sidste bud på Istedsløvens placering er nu Fredericia inspireret af en anden af H.W. Bissens kunstværker Den tapre Landsoldat. Her ses løven, mens den endnu stod på Flensborg Kirkegård. Foto: Institut for Sønderjysk Lokalhistorie.

Efter et »personfikseret« bispevalg til Haderslev Stift giver vinderen, domprovst Niels Henrik Arendt, Haderslev, udtryk for tilfredshed og glæde. Foto: Karin Riggelsen/Nordsleswiger.

åbenbart ikke tænkt på, at den bistre kolossalløve i Fredericia totalt ville smadre den mindre og mere »danske« landsoldat, anonym, men svingende en gren fra det land, der står med brede bøge.

Men det skal indrømmes, at det ville gavne turismen i den gamle fæstningsby i langt højere grad, end tilfældet er på den nuværende placering i et trist hjørne af storbyen, der har så meget i forvejen. Det sidst noterede forslag (FIA.) 9. december peger med omhyggelig begrundelse på Padborg. Ja, i hvert fald et neutralt og fuldstændig ahistorisk sted. Da Istedløven blev skabt, eksisterede Padborg slet ikke. Helt glemt er Istedløvens oprindelige, fredelige opstilling dog ikke. Det er Flensborgs gamle kirkegård, skønt en del mennesker, der er fortrolige

med krigshistorien, vil have den anbragt på Isted Hede.

Istedløven flyttes lidt

Fik De fat i det? Bissens tonstunge monument skal flyttes! Men ikke særlig langt. Istedløven bliver trukket bort fra sit obskure ståsted til en ny plads mellem Det kgl. Bibliotek og Tøjhusmuseet, en betydelig mere synlig placering på den nye Søren Kierkegaard-plads. Kulturminister Elsebeth Gerner Nielsen udtalte til en forespørgsel om sagen i Folketinget, at de danske i Sydslesvig ville opfatte det negativt, dersom løven kom alle mulige andre steder hen end på det sted i Flensborg, hvor Bissen havde tænkt sig. Det synes at være glemt, at Bissens skulptur er ment som et gravmæle i

græsk stil, ikke som et knejsende, truende sejrsmønument. I så fald havde det været naturligt at rejse det på selve slagmarken ved Isted.

Reformation af bispevalg

Haderslev Stift er en nyskabelse fra 1920. Følgelig er der ikke gået en længere bisperække forud. Så derfor vakte valget af biskop i succession efter Olav Lindegaard opmærksomhed ud over det sædvanlige. Det var nemlig også første gang, at et bispevalg skete ved urafstemning. Biskop Lindegaard udtalte efter kåringen af domprovst Niels Henrik Arendt, Haderslev, at da han blev valgt i sin tid, bestod bispevalget udelukkende som en konfrontation mellem Indre Mission og Grundtvigianismen. Denne gang drejede det sig udelukkende om personer, eftersom begge kandidater ikke adskilte sig graverende i det rent teologiske standpunkt, bemærkede Lindegaard fra sidelinjen.

Også på et andet punkt var der forskelle. Det viste sig, at Arendt havde indledt sin valgkamp, et års tid før modkandidaten, sognepræst, dr.theol. Anders Kingo, Ullerup, mente, det var skik og brug. I hvert fald sejrede Arendt stort med 935 stemmer mod Kingos 442. Sidstnævnte tog nederlaget i stiv arm. Ifølge »Nordschleswiger« udtalte Kingo, at han agter at forblive i sit embede i Ullerup. »Jeg finder næppe igen så gode betingelser for at dyrke min forskning og teologiske studier som her«. Til det samme blad udtalte den tyske mindretalspræst, dr. Günther Weitling, Sønderborg, at han agter at tage en forhandling med stiftets nye biskop om optagelse af en tysk sognepræst fra et af de fire købstadsembeder i det tysk-danske kirkeforum. Dette består af teologer fra den nordelbiske evangeliske lutherske kirke, den danske folkekirke og den danske kirke i Syd-slesvig.

Sønderjyllands Amts møde den 7. december resulterede i en billedstorm mod fire Robert Jacobsen malerier, som amtsborgmesteren havde indkøbt til udsmykning af mødesalen. Blandt modstanderne var Britt Tryde Haarløv. Foto: Lis Eeg Sylvest/ JydskeVestkysten, Tønder.

Britt Tryde Haarløv fra Klipleve, der ved sidste valg blev medlem af Sønderjyllands Amtsråd som rosinen i pølseenden på den socialdemokratiske liste, blev også valgt som EU-kandidat for Juni-bevægelsen. Det betød en ny status i amtsrådet som politisk løsgænger. Foto: Lis Eeg Sylvest/ JydskeVestkysten, Tønder.

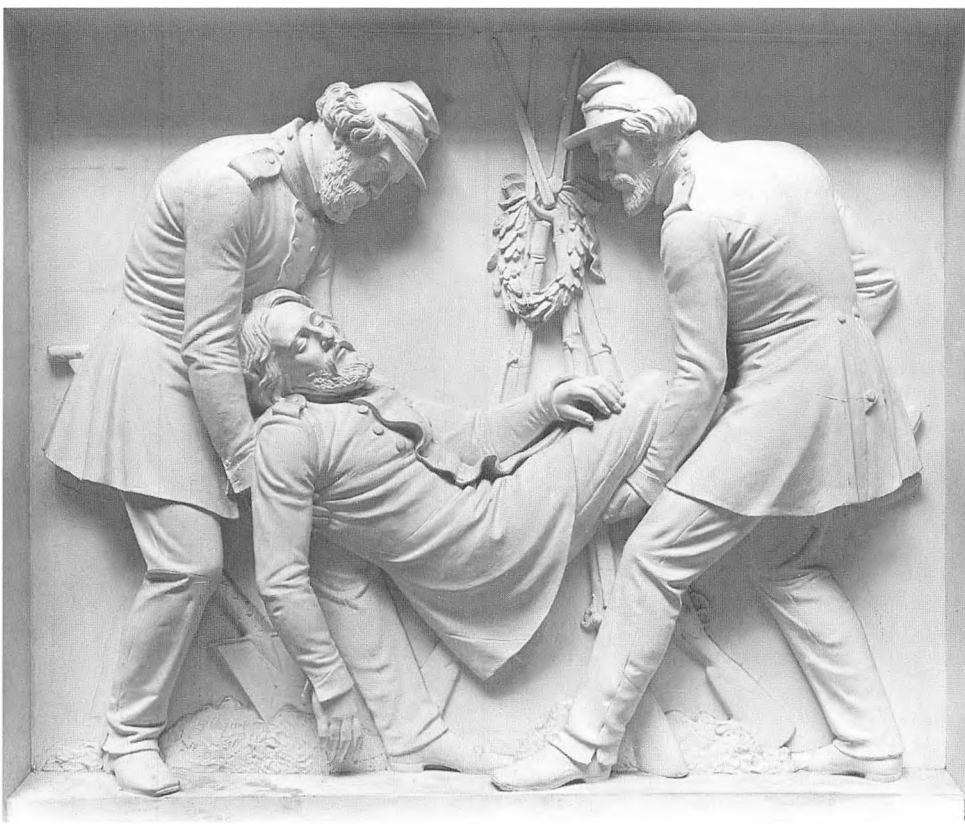
Billedstorm i amtsrådet

Reformationen i 1536 kaldte Kristi stridsmænd på barrikaderne. De nyvalgte lutheranere stormede i Guds navn de katolske kirker og smed det værdifulde inventar på gaden. Denne billedstorm gør ondt i kunsthistorien den dag i dag.

I 1998 er vi naturligvis mere tolerante og nøjes med at storme billeder på de verdslige, ydmyge steder. Det skete på amtsrådets møde den 7. december, da nogle medlemmer bestormede amtsborgmester Kr. Philipsen, fordi han hav-

de (mis)brugt sin beføjelse til også at have amtsrådets kunstneriske udsmykning for øje. Samtidig havde Philipsen optrådt prisbevidst ved at falde for fire malerier af Robert Jacobsen og købe dem for 400.000 kr. hos en anerkendt kunsthandler i Ribe.

Billedstormen lod pris og kvalitet i fred og lancerede i stedet et rygte om, at malerierne kunne være falske. Købke Christensen fra Fremskridtspartiet kaldte anskaffelsen »en svinestreg af rang«! Ved afstemningen støttedes han af de damer

På grund af 150 års turbulens omkring Istedløven er et andet og mere ydmygt gravmæle fra krigen 1848-50 af H.W. Bissen mindre kendt. Det hedder med gammel retskrivning »Soldater som begrave deres faldne Kammerat«. Gipsafstøbning i Statens Museum for Kunst af relief fra 1851 på krigergravnen fra Trinitatis Kirke i Fredericia. Foto: Institut for Sønderjysk Lokallhistorie.

Inge Refshauge og - overraskende - eks-socialdemokraten, sognepræst, dr.theol. Britt Tryde Haarløv.

SSW

Så bragte hele året prøver på, at ikke alle danske i Sydslesvig åbenbart er rene nationale supermænd, hvad vi andre jo ellers har vedtaget, at de bør være. Læreren, der i 1996 under jubel erobrede landdagsmandat nr. 2, Peter Gerckens, Husum, holdt sig til stor fortrydelse for især Sydslesvigsk Vælgerforenings bestyrelse meget længe borte fra sit sæde i Kiels landdag under påberåbelse af sygdom.

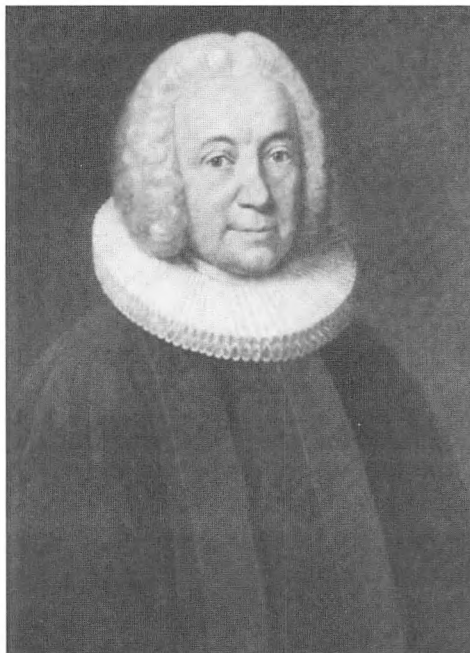
Forholdet mellem de to parter blev mere og mere tilspidset. Ordene eksklusion, tilbagegivelse af mandatet, politisk løsgængeri osv. fløj gennem luften.

Først sidst på året 1998 kom det til en slags våbenstilstand. Bølgerne gik til tider så højt dernede, at (rigs)danske, imod uskreven lov, blandede sig. I en ledende artikel den 25. oktober slog JydskeVestkysten i bordet for Peter Gerckens. Mere opsigtsvækkende var, at den ellers 110 procent neutrale Grænseforeningen herhjemme i formanden, Bent A. Kochs årsberetning af 24. oktober advarede imod, at de to »dyrekøbte« mandater kom til at stå som hinandens modstandere i den slesvig-holstenske offentlighed. Også Grænseforeningen valgte side. Formanden meldte klart ud, at han i striden stillede sig bag den sydslesvigiske vælgerforening.

Godt nyt fra Vadehavet

Herefter forlader kronikken de mere kontroversielle emner og håndplukker lidt om rigets tilstand i øvrigt.

1. oktober: Heldigvis skete der også ting, som man kan glæde sig over. Den spættede sæl i Vadehavet, der har været truet, trives nu fint. I 1976 indledtes en tælling ved hjælp af fly. Da var der foruroligende kun 389 tilbage. I 1997 taltes

Om salmedigteren Hans Adolph Brorson, marskrosen, vil der blive optaget en film om hans liv og gerning »blandt blomsterne i enge«. Foto: Institut for Sønderjysk Lokalhistorie.

1984 dyr. Det går stadig fremad. Specialisten Svend Tougaard fra Fiskeri- og Søfartsmuseet i Esbjerg regner for tiden med en tilvækst på 12 % om året. Han er 100 % imod, at der tillades jagt på sæler. Det vil få sælerne til at flygte på lang afstand, så snart de ser et menneske i fredelig hensigt, mener Tougaard. Lad dog sælerne være i fred, også for speedbåde, turistbåde med nysgerrige passagerer og så vidt muligt for forurening til lands, til vands og i luften. (JV og FLA.)

11. oktober: Hvad sagde jeg! Piger er nu engang ikke skabt som amazoner. I begyndelsen af august 1998 meldte seks unge kvinder sig til tjeneste på Haderslev Kaserne. I oktober var der kun to tilbage. Lægen bemærkede, at tre af dem,

der blev på valen, havde fysiske skader på knæ og ryg og måtte hjemsendes. Den fjerde overgav sig lidt senere. En fysioterapeut konstaterede, at hendes hofter ikke var store nok til at tåle strabadserne. Ret skal være ret. 15 mandlige rekrutter af det samme hold måtte ligeledes hjemsendes på grund af fysiske skavanker. (JV)

13. oktober: Et portræt af redaktør Andreas Grau, Sønderborg (1883-1935), ikke at forveksle med Peter Grau, Pøl, blev afsløret i det nationale portrætgalleri på Folkehjem i Aabenraa. Billedet er malet af Mogens Høegh-Guldberg. Grau var en fremtrædende frontkæmper i det nationale arbejde, særlig omkring Genforeningen, ligesom han var en foregangsmand i mindretalsarbejdet i hele Europa. (FIA.)

Sprogforbistringen

13. oktober: Den tilsyneladende modsigelse, der ligger i, at et dansk mindretal i Sydslesvig er tysktalende, gør sig også gældende i det kirkelige arbejde. Det viser sig, at mange sydslesvigere til trods for dansk skolegang vælger at lade sig tysk konfirmere. I Aventoft i et gammelt sønderjysk sprogområde har den danske præst, Lone Nyeng, i år ikke haft en eneste dansk konfirmand, selv om der var elleve mulige. (FIA.)

16. oktober: Det følgende har ikke meget med ovenstående notits at gøre. Sydslesvigs Forening har truffet den historiske, for ikke at sige fornuftige, beslutning at begrave det gamle fjendskab mellem dansk og tysk i Sydslesvig. Formanden for SSF, Heinrich Schultz, siger til Radio Syd, at der er indgået aftale med det tyske Slesvig-Holstens Forbund om at rydde gamle fordomme af vejen og lære hinanden bedre at kende. Tyskerne har ved flere lejligheder strakt hånden frem til det danske mindretal. (RB)

24. oktober: Sønderjyllands Amts særlige naturpris er givet til én kvinde og tre mænd. Gitte og Frode Lehmann, Dynt Mark ved Broager, belønnes for at have anlagt en 3,5 km lang natursti, der et par steder har tilslutning til Gendarmstien. Fhv. købmand Carl C. Christiansen, Tønder, hædres for 13 film om marskens naturværdier, optaget gennem 35 år. Endelig præmieres Jørgen Clausen, der har skabt fri passage i et vandløb, så havørreder kan søge op i Kestrup Bæk for at gyde. Amtets initiativ må vurderes højere end den kontante belønning. Den er på 10.000 kr. - at dele med tre. Clausens indsats for naturpleje: 4.000 arbejdstimer, kørsel med 300 ton sten på trillebør m.m. værdsættes med en trediedel af 10.000 kr. i alt 3.333,33 kr. (JV)

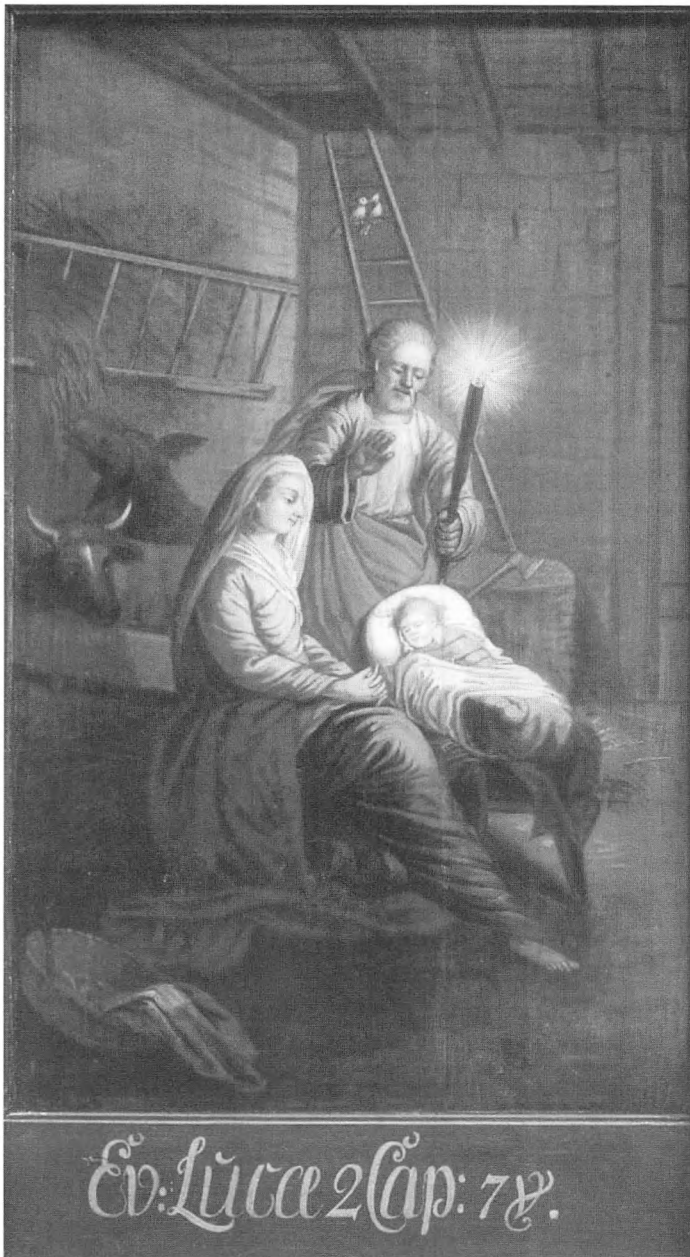
Bliver melodien væk?

30. oktober: En kulturminister har to opgaver: en givende og en tagende. Frem til 1. maj 1999 skal vi gå i uvished om, hvorvidt vi må sige farvel til et af landsdelens store kulturgoder, Sønderjyllands Symfoniorkester, eller om musikken fortsat får lov at spille, hvad den er sat til.

Den radikale kulturminister Elsebeth Gerner Nielsen har anmodet Statens Musikråd om at se landsdelsorkestrene efter i sømmene. Resultatet kan blive, at kun ét eller højst to af de nuværende orkestre vest for Storebælt overlever. JydskVestkysten har opfordret den sønderjyske befolkning til klart og entydigt at tage afstand fra tanken og opfordrer de lokale folketingspolitikere til klart at melde ud med, hvad de mener om kulturministerens udspil. Debatten må starte nu og ikke i morgen, skriver bladet i en ledende artikel. (JV)

November 1998

3. november: Det er dyrt at være fattig - også for kommuner. Forskningsinstituttet for amter og kommuner under ledel-

I november udkom »Fra Skabelse til Himmelfart« med kunstmaleren Jes Jessens (1743-1807) billedbibel i Løjt kirke og Jens Bruun som den kyndige bibelfortæller. Motivet er her fødslen med henvisning til Lukasevangeliet 2,7. Foruden malerierne i Løjt Kirke har Jes Jessen malet en lang række portrætter og prospekter af bl.a. Aabenraa. Foto: »Fra Skabelse til Himmelfart.«.

se af den tidligere chef for Grænseregionsforskningsinstituttet i Aabenraa, Nils Groes, har med henblik på en ny kommunalreform hængt landets fattigste kommuner ud, underforstået at her ville en fusion nok være sagen. Blandt 40 af landets fattigste kommuner figurerer to sønderjyske: Højer og Bredebro. Mens borgerne i det rige Hørsholm beskattes af en gennemsnitsindtægt på 196.000 kr., er det skattepligtige beløb i Højer kun 84.000 kr. Og forskellen bliver større og større. Direkte statshjælp eller fusion er ifølge Groes påkrævet. (No.)

7. november: Der er grædt en del tårer over, hvordan det skal gå Historiecenter Dybbøl Banke. Det sidste nye er, at det går godt. En fond har lovet at give 4-5 mio. kr. til udbygning af centret, som nu oplever et voksende besøgstal. Fredningsmyndighederne har givet et forhåndstilsagn. I fjor blev centret besøgt af 38.500 gæster, og i 1998 regnes med 48.000. (JV)

7. november: Det med det danske sprogs stilling i Sydslesvig er en svær én. Danske sydslesvigere har efter det oplyste noget at lære, mens tyskerne lærer dansk som aldrig før på voksenundervisningcentre i Slesvig-Holsten. 1483 danskurser og 11.642 undervisningstimer i 1997 betyder ny rekord for danskundervisningen på de tyske højskoler. Dermed er dansk nået op på en femteplads i sprogundervisningen efter tysk, engelsk, spansk og fransk. (FLA.)

Flammende TV-anmeldelse

25. november: Vojens har oplevet et mindre oprør i anledning af, at kommunen vil overlade brandslukningen i kommunen til Falck. Det eksisterende, frivillige brandværn kæmper imod med fyr og flamme. En gnist fængede i tv. Forfatteren Bo Tao Michaëlis skrev i Politikens tv-anmeldelse et flammende forsvar for brandfolkene i Vojens: »Det lød næsten

som et nostalgisk suk fra 1970'ernes sociale bevidsthed, da tv-avisen kunne fortælle, at brandmænd i Vojens ikke vil privatiseres ind under Falck. Man vil simpelt hen ikke tjene penge til aktionærer ved at bekæmpe det mareridt, enhver brandulykke naturligvis er. Den sønderjyske fællesskabsånd, dette at være næstekærlig og solidarisk, var et plaster på såret...«. Hermed blev der ligefrem givet sagen en idehistorisk baggrund. (Pol. + EB)

25. november: Der er brug for 10-15 mio. kr. til at indrette Brundlund Slot som kunstmuseum, evt. i forbindelse med skabelsen af en museumspark og overførslen af skibsfartsmuseet i H. P. Hanssensgade. Om en sådan plan kan realiseres, vil afhænge af et forslag, som udarbejdes af arkitekterne Flemming Frost og Helle Juul. Frost stammer fra Aabenraa. (No)

29. november: Frøslevlejrens Museum fik i sæsonen 1998 12.000 flere besøgende end året før. I alt kom der 45.570 gæster. (JV)

Kirkebøgerne - et sønderjysk forbillede

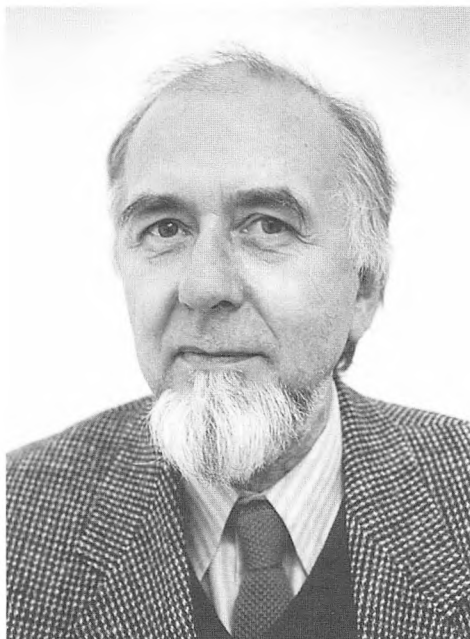
1. december: Museet på Sønderborg Slot har fået ny direktør efter den afdøde leder, Jens Ole Lefèvre. Det blev den 53-årige dr. phil. Thorkild Kjærgaard, der siden 1990 har været museumsinspektør på Det Nationalhistoriske Museum på Frederiksborg Slot i Hillerød. Den nye slotschef har været landbrugsmedhjælper på bl.a. Als. Han blev dr.phil. i 1991 på sin afhandling »Den danske revolution 1500-1800. En økohistorisk tolkning«. (Jllp.)

6. december: Skal kirkebøgerne elektroniseres til afløsning for håndkraften i tunge bøger? Fhv. landsarkivar Hans H. Worsøe, Aabenraa, har meldt sig som modstander under henvisning til, at den særlige sønderjyske praksis med borgerlig personregistrering burde indføres i

hele landet. Det kan vel ikke være rigtigt, at man vil køre videre med to forskellige systemer her snart 80 år efter Genforeningen og den næsten 125 år gamle borgerlige personregisterføring, der hele tiden har fungeret godt, skriver Worsøe. (Jllp.)

Den store sønderjyske salmedigter, Hans Adolph Brorson, bliver genstand for en filmatisering om liv og virke. Sønderjyllands Amt støtter projektet med 23.000 kr., altid en begyndelse på at realisere en plan til anslået 615.000 kr. Brorsonfilmen fremstilles af Hans Kr. Høier, Jens Rosendahl og komponisten Valdemar Rasmussen. Flere af Brorsons naturdigte er inspireret af vandringer i marsken.

En anden kunst- og kulturhistorisk personlighed fra Sønderjylland er maleren Jes Jessen fra Aabenraa, også kendt som læremester for C. W. Eckersberg. I 1785 udsmykkede Jessen Løjt Kirke med 32 malerier med bibelske motiver. Løjt lokalhistoriske Forening har i samarbejde med Løjt Menighedsråd skabt en bog med titlen »Fra Skabelse til Himmelfart« af Jessens værker. Denne sønderjyske billedbibel har ledsagende tekst og en efterskrift af sognepræst Jens Bruun, Løjt. (No + Jllp.)

*Fltv. landsarkivar Hans H. Worsøe, Aabenraa, der ikke vil af med de »gammeldags« kirkebøger.
Foto: Institut for Sønderjysk Lokalhistorie.*

Forkortelser

- FIA. Flensborg Avis
- No Nordschleswiger
- Jllp. Jyllandsposten
- JV JydskeVestkysten
- RB Ritzaus Bureau
- Pol. Politiken
- EB Forfatterens kommentar.

Det sker – på nordslesvigske museer

Nye tiltag i Højer Mølle- og Marskmuseum inden en ny sæson

Om vinteren er Højer Mølle- og Marskmuseum lukket for publikum, men det betyder ikke, at arbejdet i møllen ligger stille som i nogen af de øvrige vinterlukkede museer i amtet. Meget ofte sker det, at længe ønskede tiltag kommer på plads netop i vintermånederne, eller de forberedes, så publikum kan få glæde af dem, når den nye sæson begynder.

To ønsker går i opfyldelse for møllemuseet i denne lukkesæson.

Det ene ønske angår selve møllebygningen og dens magasinbygninger. Mølle-museet fik ved sin hovedreparation i slutningen af 1970'erne indsat ruder af plexiglas, fordi man regnede med, at det ville være billigere for den fremtidige vedligeholdelse af møllen. I tilgift kunne man undgå, at evt. dårligt vedligeholdte jernrammers korrosion fik ruder af glas til at sprænges, dersom man anvendte ruder af plexiglas i stedet for glas. Imidlertid har det vist sig, og det har været åbenbart længe, at plexiglas især i saltholdigt vejrlig med havus etc. bliver usædvanlig gulligt og mat i brug, og netop således har møllemuseets ruder set ud i mange år. Flere ansøgninger til fonde om at få rettet op på dette problem har nu båret frugt. I sommeren 1998 donerede Michael Jebsens Fond 5.000 kr. og Nykredits Fond 3.000 kr. til udskiftning af ruderne i møllekomplekset, og i december 1998 har Højer Mølle- og Marsk-museum modtaget en meget fornem donation på 40.000 kr. fra Rislum Fonden, så alle ruder kan udskiftes, når vinteren går på hæld.

Museet håber at få råd til samtidig at forny de jernrammer, der er mest tærede, idet disse ikke vil kunne klare at få indsat

ruder af glas. Højer Mølle og Marskmuseum, der for to år siden blev meget smukt renoveret udvendig, får således inden næste sæson vinduesruder af glas, som museets gæster kan se ud af, hvilket må siges at være en stor og glædelig forbedring.

Det andet tiltag gælder møllehaven og vil blive til glæde for møllemuseets besøgende skoleklasser. I efteråret donerede I. P. Nielsen Hjemmenes Fond 10.000 kr. til indretning af en skolebigård. Der er nu erhvervet to fine gamle bistader, der er under renovering, og som til foråret sættes op i det sydvestligste hjørne af møllehaven, helt inde ved møllerboligens sydlige gavl. Her vil museumspædagogen holde bier, og bistaderne vil kunne besøges af ca. 8 skoleelever ad gangen. Det er nemlig

således, at de besøgende børn bliver ikklædt bidragter, så de uden fare for at blive stukket kan få lejlighed til at få et direkte indtryk af biernes travle hverdag, når museumspædagogen, selv iført beskyttelsesdragt, viser eleverne tavlerne i bistaderne. Dragterne er ankommet, og staderne er under renovering, således at Højer Mølle- og Marskmuseum ved åbningen af sæson 1999 kan føje denne aktivitet til sine øvrige.

Begge tiltag i møllemuseet er kommet i

stand gennem velvillige donationer fra fonde, og som meget ofte før må Tønder Museum erkende, at uden de private fondes store velvilje kunne en museumsafdeling som Højer Mølle- og Marskmuseum ikke få ret mange ideer og forbedringer gennemført. På museerne er vi således meget glade for hver fondskrone, der ydes. De gør det muligt for museerne at turde få ideer og giver væsentlige løft til den almindelige basisdrift.

Inger Lauridsen

Museet på Sønderborg Slot

14. feb. - 11. april: Landskab-e-ligheder. Udstilling med tre kvindelige kunstnere.
Arr. af Sønderborg Kunstforening.

Tønder Museum

Indtil 3. okt.: Møntskatten fra Sdr. Vollum. Uddeponering fra Nationalmuseet.
25. feb. kl. 19.30: Månedsmøde. Viggo Vandkjær Thomsen, Lysabild: Sjove stednavne og deres historie.

25. marts kl. 19.30: Månedsmøde. Horst Meesenburg, Løgstør: Marskens og Vadehavets kulturgeografi.

Sønderjyllands Kunstmuseum

20. marts: Åbning af den nye Kunstbygning.
21. marts - 29. aug.: »Facetter af nordeuropæisk kunst«.

Aabenraa Museum

13. feb. - 2. maj: KØNT og GRIMT - GODT og SKIDT - en udstilling om tingenes æstetik, kulturhistorisk set.

Kunstmuseet Brundlund Slot

Indtil 23. marts: Udstilling af egne værker. Ny ophængning.
27. marts - 24. maj: Chr. Panbos Kunstsamling (en samling i vækst).

Midtsønderjyllands Museum

Indtil 28. feb.: Fotoudstilling med A. Tune Andersen.
7. feb. - ult. dec.: Raritetskabinettet.
28. marts - ult. dec.: Fossiler fra PALÆOZOIKUM.

Haderslev Museum

Indtil 7. marts: Billeder fra Torun. Den gamle Hansestad Torun, hovedbyen i Sønderjyllands polske venskabsamt, præsenteres i et udvalg af ældre prospekter.

Arr. i samarbejde med Regionsmuseet i Torun.

27. marts - 2. maj: Amaryllis. Udstilling med Henrik Have. »Umiddelbare udtryk, omgivet af amaryllisplanter, garneret med erotiske skulpturer.«
Arr. af Haderslev Kunstforening.

General de Meza - syndebuk og hærfører

Knud Rasmussen: »General de Meza og den dansk-tyske krig 1864«. Odense Universitetsforlag 1997. 148 s. ill. Pris: 175 kr.

Bogen er skrevet af den tidligere leder af Garnisonsbiblioteket, der er forskningsbibliotekar og major. Forfatteren skulle således være særdeles kyndig på emnet, og han lover indledningsvis, at bogen vil handle om »den dansk-tyske krig i 1864, om forholdet mellem politikere og de militære myndigheder, om smålighed og fordomme, om myter og løgnagtighed, om den offentlige mening og sidst men ikke mindst, om syndebukbegrebet«. Det er et flot formål, og jeg gik i kast med bogen med stor appetit. Indledningen på fire sider om krigens baggrund, den tvungne værnepligt, demokratiets indførelse og den totale krig er et sammenkog af Johs. Nielsen: *Demokratiet og Krig*, 1971, men i så udtyndt form, at det kun fremstår som postuler. Også hovedteksten er yderst spinkel. Knud Rasmussen inddrager og kommenterer ikke de Mezas egne to redegørelser for sin krigsførelse og sit forhold til politikerne. Det er helt uforståeligt, at disse centrale kilder ikke er sammenholdt med andre samtidige og senere bedømmelser. Der foreligger en del forskning i emnet i forvejen, som ganske vist anføres i litteraturlisten, men som ikke inddrages i bedømmelsen. Her er bl.a. de Mezas stabschef, oberst W. Kauffmanns bog *Tilbageetog fra Dannevirke* fra 1865 af interesse, og væsentlig er ligeledes Aage Friis' bog om Monrads efterladte redegørelse for sin deltagelse i krig.

Uden at fremlægge og diskutere de væsentlige primære og sekundære kilder foretager forfatteren en total frifindelse af de Meza og lægger det tunge ansvar for hele krigens forløb på regeringen. Denne konklusion er hverken ny eller overraskende, og den trænger til nogle nuanceringer. Ikke mindst de Mezas manglende forståelse for kongens rolle i et konstitutionelt demokrati burde være inddraget. Vurderet militært var tilbageetog fra Dannevirke den rigtige beslutning, men de Meza undlod bevidst at inddrage regeringen i beslutningen, selvom der var mulighed for at gøre det. Man

kan ikke nøjes med at anlægge en militær vurdering af rømningen, også den politiske side må vurderes. I øvrigt var de Mezas trussel over for krigsministeren om at offentliggøre al korrespondance i sagen den afgørende grund til, at de Meza blev sat fra ledelsen i slutningen af februar. Dette fremgår af statsrådets forhandlinger.

Forfatteren slutter med at redegøre for, hvor de Mezas bogsamling er endt, og hvordan undervisningen i krigskunst foregik i tiden op til 1864. Begge emner kan være interessante i sig selv, men ikke i et værk, hvis formål er beskrevet som ovenfor citeret. Den interesserede læser er bedre tjent med at gå på biblioteket og låne K. C. Rockstroh: *General de Meza og Dannevirkes Rømning*, udgivet i 1930.

Inge Adriansen

Indre Mission i Nordslesvig

Lisbeth Vestergaard Høst: »Det Ene Fornødne«. Nordslesvigsk Indre Mission og Det gamle Budskab 1880-1945. Skrifter udgivet af Historisk Samfund for Sønderjylland nr. 76. Aabenraa 1997. 175 s., ill. Medlemspris: 118 kr. Bogladepris: 178 kr.

Det var i sidste halvdel af 1800-tallet, at de store kirkelige bevægelser, Grundtvigianismen og Indre Mission, slog igennem i Danmark. Impulserne gjorde sig også gældende i Sønderjylland efter 1864, men den nationalpolitiske og kirkelige situation krævede andre organisationsformer og satte andre emner på dagsordenen end i Danmark. Indre Mission udviklede sig i flere etaper. Gennembruddet for en egentlig Indre Missionsbevægelse, som i Danmark, kom i 1886 med dannelsen af »Kirkelig Forening for Indre Mission i Nordslesvig«. Den hjemmetyske præst i Hoptrup, Hans Tonnensen, var drivkraften i vækkelsesbevægelsen, som også udfoldede sig i børne- og ungdomsarbejde, ydre mission (kontakt med Breklummissionen), diakoni (støtte til Diakonissestiftelsen i Flensborg, Nordslesvigsk Asylforening bl.a. med børnehjem), missionshuse, missionshoteller, boghandel og meget andet. Tonnensens blad »Sædekornet« blev bevægelsens hovedorgan. Efter en årrække med stigende spæn-

ding og uenighed sprængtes bestyrelsen i 1912. Udbryderfløjen stiftede i stedet en konkurrerende forening: »Det gamle Budskabs Indre Mission«, som vedblev med at have et fjendtligt og uforsonligt forhold til den tilbageværende gruppe. Efter Genforeningen gik den nordslesvigske mission fuldstændigt op i Kirkelig Forening for den Indre Mission i Danmark, mens Det gamle Budskabs venner for størstepartens vedkommende fortsatte deres virksomhed.

Det er ikke første gang, den nordslesvigske missionsbevægelse beskrives. Ikke mindst Günther Weitling har arbejdet dybtgående med stofet i sin disputats fra 1971 og siden hen. Lisbeth Vestergaard Høsts bog tager hele forløbet med, lige fra starten og indtil Det gamle Budskabs kredse efterhånden dør ud i 1930'erne og 1940'erne eller knytter sig til andre konservative, kirkelige sammenhænge. Bogen er en lettere bearbejdning af forfatterens hovedfagsspeciale på Århus Universitet. Det er blevet til en overordentlig interessant fremstilling af det komplicerede hændelsesforløb, hvor personlige, nationale, teologiske og lokalt betingede forhold virker sammen eller imod hinanden. Hun gør grundigt og alligevel overskueligt rede for hele denne udvikling. Det opnår hun bl.a. ved at eksemplificere den generelle udvikling ved hjælp af Bjolderup sogn, der nærmest kan betegnes som et stykke sønderjysk kirkehistorie i miniature. Det er et godt greb, som kan lade sig gøre, fordi der foreligger et fyldigt lokalt kildemateriale fra sognet.

Centrum i bogen er naturligt nok bruddet i 1912. Som enkeltbegivenhed er det velkendt og ofte beskrevet. Bruddets dybereliggende årsager hersker der forskellig opfattelse af. Allerede samtidens tyske og danske presse, rigsdanske kredse og dansk-nationale ledere mente, at det egentlig var nationalt betinget, altså et opgør mellem Danskhed (Nordslesvigske Mission) og tyskhed (Det gamle Budskab). Det har også været forståelsen hos de fleste iagttagere og skribenter siden. Stridens parter begrundede selv bruddet teologisk som et valg mellem en mere kulturåben og samfundsvenlig holdning, der havde banet sig vej efter Tonnesens overtagelse af formandsposten i 1907, og en radikal, fundamentalistisk orienteret, apolitisk pietisme, der ville afsondre de troende mest muligt fra verden. Lisbeth Vestergaard Høst lægger nu til, at der var dansksindede og tysk-

sindede i begge grupper, og at det nationale sindelag altså ikke var det afgørende for tilhørsforholdet. Det viser hendes analyser fra Bjolderup sogn, og det mener hun også, at der var belæg for ud fra Det gamle Budskabs senere geografiske udbredelse og ud fra hendes iagttagelser på personniveau. Sådanne iagttagelser er bogens styrke. Forfatteren fortsætter ikke med en dyberegående analyse af de teologiske udsagn, som missionsbevægelsens parter selv fremfører i tale og skrift, eller af de teologiske skoler, som forfatteren placerer de stridende parter i. Det kunne ellers være interessant på den måde at få bekræftet eller afkræftet forfatterens synspunkt. Under alle omstændigheder: det er en spændende bog! Og så er den smukt trykt og velforsynet med illustrationer, noter, litteraturliste og kildefortegnelse. Bogen bekræfter også, at der stadig er rigeligt at tage fat på for dem, der vil gå videre med et højdramatisk forløb i den sønderjyske kirkehistorie.

Jens Kristian Krarup

Tønder Skakklub

*Kaj Elkjær Larsen: »Tønder Skakklub 1922-1997«
Tønder 1997, 26 s., ill. Pris: 39 kr. Henvendelse
på telf. 74 72 54 76.*

Det er yderst sjældent, at den lokale skakklub får sin historie beskrevet. Nu har Tønder Skakklub rådet bod på dette for Tønders vedkommende. Den 9. november 1997 fyldte klubben 75 år, og i den anledning udgav klubben som så mange andre sønderjyske klubber i disse år et festskrift. Det er blevet historien om bl.a. storhed og fald, der ikke mindst illustrerer DSB's betydning for byen og skakspillet. Klubben oplevede således flere gange i løbet af de 75 år, at gode skakspillere flyttede til stillinger i andre byer. En enkelt forstærkning blev det imidlertid også til, da stormester Curt Hansen i 1991/92 blev medlem af klubben i kraft af sponsormidler. Undervejs er heftet foruden billeder illustreret med udvalgte skakpartier, der ikke mindst er præget af Kaj Elkjær Larsens betydning for klubben gennem en menneskealder. Alt i alt er det blevet et fint indblik i en verden, som nok er fremmed for mange. Blot kunne jeg godt have ønsket en lidt større skriftstørrelse.

kf

»Ses vi it før, ses vi te Klostermærken«

Denne besværgelse har vestsønderjyder haft som mundheld i mands minde, måske gennem århundreder.

Gennem alle politiske og økonomiske op- og nedture i Sønderjylland er der én begivenhed, der har stået urokkeligt fast: Klostermærken, det årlige augustmarked i Løgumkloster. Markedets oprindelse skal søges i middelalderens Bartholomæusmarked, før i tiden kaldte man også Klostermærken for »Bettemøsmærken«. Apostlen Bartholomæus' dødsdag var den 24. august, og han var slagternes og skindernes helgen. I legenderne fortælles, at han efter Kristi død var missionær i Arabien, Mesopotamien og Armenien. Han led martyrdøden ved at blive flået levende, en makaber død, som har været »godt stof« i senmiddelalderen. Hans kendetegn blev naturligt nok den kniv, som han blev flået med, og med denne kendes han fra mange senmiddelalderlige danske kalkmalerier.

Der er ingen umiddelbar forklaring på, hvorfor netop Bartholomæus' helgendag blev markedsdagen i Løgumkloster, og man ved heller ikke, hvornår Klostermærken er opstået. Måske begynder dets historie først efter reformationen. Først fra 1600-tallet er der sikre vidnesbyrd om en egentlig bydannelse tæt ved Løgum Kloster. På det tidspunkt får stedet en vis administrativ betydning, da den gottorpske hertug Adolf i 1580'erne opførte sit renæssanceslot ved siden af klosteret.

Der kendes en hertugelig markedsbevilling fra 1681, som gav tilladelse til, at der afholdes Klostermærken og et forårsmarked. Fra 1713 hørte Løgumkloster under den danske konge, og i slutningen af 1700-tallet gav kongen tilladelse til, at der måtte afholdes syv årlige markeder i byen. Senere kom flere til, og Klostermærken udviklede sig til et stort hestemarked, i perioder med op til 1000 heste, med forlystelsestelte, karruseller og

kramboder. I bymidten ligger markedspladsen. Her og i de omliggende gader foregik markedet helt frem til 1973, byens 800-års jubilæum, hvor man valgte at flytte hestemarkedet ud til slotsengen. Her har heste- og dyremarked samt krammarked siden holdt til.

De generelle forhold i landsdelen har af og til haft indflydelse på Klostermærken. Under Første Verdenskrig var der ikke en eneste hest til salg. De var alle sendt til krigstjeneste sydpå. Derfor var der heller ingen hestetrukne karruseller og kun få handlende med næsten ingen varer. En klosterbo huskede således kun en gammel barnevogn, hvorfra en kvinde solgte vingummi! Men i gode tider var der gang i markedet. Der solgtes bl.a. honningkager, tøj, støvler og kurve. Gøglere og andre markedsfolk sang og optrådte, og ikke mindre end 40 klosterboere havde spiritusbevilling i markedsdagene. Det var ikke kun de almindelige kroer, der havde mange gæster, også i mange af byens gårde kunne tilreisende få logi, både til sig selv og hestene.

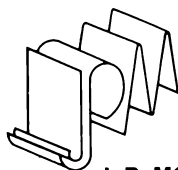
Den typiske markedsret var »Mærkensuppe«, klar suppe med boller. Det var en praktisk ret. Bollerne kunne laves i forvejen, og suppen kunne altid »strækkes« med lidt vand, hvis der kom flere gæster, end man forventede. Der røg mange mærkensnapse indenbords, og alle morede sig. Følgerne var bl.a. de såkaldte »mærkensbørn«, fødselstallet kunne godt stige lidt ni måneder efter Klostermærken!

I dag ligner Klostermærken på mange måder alle andre byfester. Der er ikke mange gøglere mere, og kendte omreisende tivolier udgør forlystelserne. For mange lokale er Klostermærken dog stadig årets begivenhed, hvor man møder gamle venner og skolekammerater, og hvor de lokale foreninger gennem tombolasalg får penge i kassen.

Elsemarie Dam-Jensen

TRYKKERGAARDEN

HUMLEHAVEN · SKIBBROGADE 5 · 6200 AABENRAA · 74 62 63 66

J. P. MØLLER
BOGBINDERI A/S
CHRISTIANSFELDVEJ 70
DK-6100 HADERSLEV
TELEFON 74 52 13 61

WINDS
BOGTRYKKERI A/S

Gravene 12 · 6100 Haderslev · Tlf. 7452 2231

ENGEL
STÆRKT SOM BARE...

NCC RASMUSSEN & SCHIØTZ

NCC Rasmussen & Schiøtz Byg A/S
Elvej 2 A – 6000 Kolding
Telefon 79 31 66 00 · Fax 79 31 66 66

P.J.SCHMIDT A/S

VOJENS

SYDBANK

Fuglsang

*Den ka'
vi li' ...*

cb carl c. biehl
6300 Graasten 6200 Aabenraa
Tlf. 74 65 10 16 Tlf. 74 62 35 26

 **Thomsens
Boghandel**

STORT UDVALG I HÅNDBØGER

Storetorv 2 · 6200 Aabenraa · Tlf.: 74 62 37 20 / 74 62 22 29

POSTADRESSERET BLAD - ODENSE

••• Aktiv i grænselandet •••

Folkeafstemningen i 1920 delte Sønderjylland ved Skelbækken. To nationale mindretal opstod, og anerkendelse af disse er en vigtig forudsætning for et godt samarbejde på tværs af landegrænsen.

Der hersker gode forhold mellem mindretals- og flertalsbefolkning, - men stadig er der forskel på dansk og tysk. Ca. 50.000 sydslesvigere ønsker at leve som danske i det tyske samfund. En af forudsætningerne for et aktivt dansk kulturelt og folkeligt liv i Sydslesvig er støtten fra Danmark. Den giver midler til drift af danske børnehaver og skoler - ungdoms- og kirkeligt arbejde - biblioteker og meget mere.

Den danske stat og Grænseforeningen yder og formidler denne støtte. En stor medlemsskare i Grænseforeningen er det folkelige grundlag for, at dette fortsat kan ske.

Bliv medlem af GRÆNSE- FORENINGEN

»Det er Grænseforeningens formål at virke til støtte for danskheden i grænselandet - særligt syd for grænsen, samt at styrke og udbrede kendskabet til grænselandets forhold«

Protector:

Hans Kongelige Højhed Prins Joachim

Årskontingentet varierer i lokalforeningerne omkring 100,- kr. For dette beløb får du fire gange om året bladet »GRÆNSEN«, - Grænseforeningens smukke årbog samt indflydelse på det lokale arbejde i din egen kreds.

Ring eller skriv efter Grænseforeningens brochure: Postboks 1530, Peder Skrams Gade 5, 1020 Kbh. K. Tlf. 33 11 30 63 eller hos den lokale formand.

Tønder Amt

Svend Kristiansen
Østerbyvej 32
6280 Højer
tlf. 74 78 32 15

Haderlev Vesteramt

Sigrid Andersen
Rangstrupvej 20
6534 Agerskov
tlf. 74 83 31 56

Haderlev Østeramt

Lisbet Skau
Hasselvej 4
Hammeløv
6500 Vojens
tlf. 74 50 79 22

Sønderborg Amt

Marie Hess
Frydenlundvej 5
6430 Nordborg
tlf. 74 45 61 91

Aabenraa Amt

Ove Nissen
Dalsmark 3
6300 Gråsten
tlf. 74 65 07 45

